
Драган Новаковић¹

Оригинални научни рад

UDK: 28:655.4/.5(497.11)

ОДНОС ИСЛАМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ ПРЕМА ИЗДАВАЧКОЈ ДЕЛАТНОСТИ КАО МОДЕРНОМ НАЧИНУ ИНФОРМИСАЊА ВЕРНИКА

Увод

Окупација и каснија анексија Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске, омогућила је постепено стварање муслиманске интелигенције, која је образовање стицала у Бечу и на другим универзитетима у царевини. Протеком времена школовани људи потискују оријенталну културу и традицију и показују велики интерес да се укључе у европска кретања и прихвате вредности, које је промовисао и заступао капиталистички поредак. Јављају се и први захтеви да се ислам као религија, кроз реформу класичних образовних установа, приближи народу и његовом језику. Муслимани у БиХ започињу организовану издавачку делатност, а значајан утицај на ту активност имала је афирмација народног језика и усвајање латиничног и ћириличног писма. Учена улема, која је вековима писала на оријенталним језицима о различитим питањима ислама, своје место уступа ауторима који посвећују пажњу образовним, привредним, финансијским и другим савременим темама. Издавачку делатност подстакле су и прве штампарије чији су власници и акционари били из редова исламских верника.²

Искуства у организацији издавачке делатности, стечена у Босни и Херцеговини током аустроугарске управе, послужила су као основ за развој те активности у

¹ Др Драган Новаковић, виши научни сарадник, Министарство вера Владе Републике Србије, Београд.

² Видети, *Преглед штампаних дјела на српско-хрватском језику муслимана Босне и Херцеговине од 1879-1948*, приредио О. Соколовић, Гласник ВИС-а, издавач Врховно исламско старешинство, Сарајево, 1956/4-8, страна 152-161.

Краљевини Југославији. Административна подељеност Исламске заједнице, која је трајала до промена извршених јануара 1929. године, директно је допринела да се у основи скромна издавачка делатност сконцентрише око одговарајућих верских органа у Сарајеву и Београду. Велика заосталост, и у појединим срединама готово потпуна неписменост муслиманских маса, онемогућавала је издавање верских публикација с различитим садржајима и веће тираже. Доминирали су уџбеници за верске школе, почетнице за верску наставу, популарне брошуре о историји ислама и најважнијим теолошким питањима те религије. Доктринарна неодвојивост духовног и световног у исламу, директно је допринела да примат у издавачкој делатности постепено преузму политичке партије с исламским предзнаком и различита удружења формирана ради културно-просветног уздизања муслиманског живља. Сходно том основном опредељењу, у штампаној продукцији доминирају новине с популарним и већини разумљивим садржајима, текстови о историјским темама, различити календари и први часописи намењени најмлађој популацији.

Формирање социјалистичке Југославије, засноване на идеологији и владавини једне партије, довело је све верске заједнице у веома тежак положај, будући да су државни органи спроводили систематску антирелигиозну политику у свим секторима друштвеног живота. Опредељујући се непосредно после ослобођења за конструктивну сарадњу с органима нове власти, руководство Исламске заједнице пролазило је кроз тешке процесе прилагођавања новој стварности свих области верског живота, укључујући и издавачку делатност. Добро познавајући значај писане речи и правилно проценивши да је то најпоузданији начин успостављања непосредног контакта с верницима, Исламска заједница уложила је велике напоре и значајна материјална средства ради константног развијања и унапређивања свих облика издавачке делатности. Полазећи од процене да је тај задатак успешно остварен и да је био у функцији интензивирања верског живота на свим секторима, кроз овај рад извршићемо анализу целокупне издавачке делатности ИЗ током трајања социјалистичке Југославије, полазећи од основне претпоставке да је почетак био скроман, а крај више него импресиван.

Књиге и публикациије

После ослобођења и нормализације верског живота, руководство Исламске верске заједнице предузело је мере да покрене издавачку делатност, јер је део књига током рата уништен, а одлуком државних органа заплењене су све верске публикације нађене у приватним књижарама.³ Половином 1950. године Врховно

³ Непосредно после рата Вакуфска дирекција располагала је следећим верским књигама: *Амме-џуз, Амме џуз с јасином, Велики*

исламско старешинство тражило је од надлежних државних органа да се обезбеди папир за штампање најнеопходнијих верских књига, које се годинама нису могле наћи у продаји. Укидање мектеба и почетак извођења верске поуке у организацији ИВЗ, поставили су као приоритет проблем штампања верског приручника, прилагођеног захтевима новог времена. Због немогућности да се уради квалитетан текст верског приручника, Саборски одбор донео је 1958. године одлуку да се прештампа "Мали илмихал" из 1929. године. Одштампано је 20.000 примерака, од чега 10.000 латиницом и исто толико ћирилицом, који су захваљујући популарним ценама брзо распродати.⁴ Штампанем тог приручника превладани су неки кадровски и организациони проблеми, чиме је наговештена успешна издавачка делатност врховних, републичких и других органа ИВЗ.

Организационо и материјално снажење Исламске заједнице и добри односи с државом, омогућили су стално повећање броја штампаних наслова, садржајну и тематску разноврсност и високе тираже. Крајем шездесетих година доминирали су уџбеници за потребе медреса и популарни приручници намењени верском просвећивању најширих муслиманских маса. После признавања муслиманске нације, ИЗ објављује више публикација у којима доминирају текстови и расправе о аутохтоности Муслимана, њиховој култури, обичајима и другим посебностима. Штапају се и први оригинални теолошко-стручни радови младих исламских интелектуалаца и преводе различите књиге с арапског језика. Исламске публикације продају се путем претплате, у џамијама, приватном сектору, а свој пут до читалаца налазе и преко излагања на специјализованим сајамским изложбама. Одбори ИЗ задужени су посебним упутствима и наредбама да се додатно ангажују и допринесу ширењу и популарисању исламске литературе. Пажња се усмерава на верске службенике за које се отворено каже да су склони традиционализму и неспремни да у раду примењују савремене и просечном вернику приступачне методе рада. Већина имама не показује интерес за читање књига, које представљају најбољи начин да се упознају сва достигнућа и савремено тумачење исламских наука. Решење се види у бољем васпитно-образовном раду у медресама где млади морају стећи навику да читају књиге и прате стручну литературу. Интелектуално радознао и модеран верски службеник лакше ће стећи неопходан ауторитет у џемату, а тиме и могућност да одлучујуће утиче на вернике да купују и читају исламске књиге и свој породични и лични живот уреде према начелима презентираним у њима.⁵ Крајем 1978. године

илмихал, Упутство за почетну наставу, Повијест ислама, Фикх, Арапска граматика и Мевлуд од Бешлагића, Наведено према, Гласник ВИС-а, 1951/7-9, страна 152-161.

⁴ *Извештај Саборског одбора Исламске заједнице у Сарајеву - део Наша издања, Гласник ВИС-а, 1958/6-8 страна 340-341.*

⁵ *Вјерска литература - шта је то, Гласник ВИС-а, 1978/1, страна 92-95.*

Старешинство ИЗ за БиХ, Хрватску и Словенију имало је у продаји 29 наслова из различитих исламских области.⁶

После првих позитивних искустава, покренута је издавачка делатност и на албанском језику. Старешинства ИЗ у Србији и Македонији и удружења илмије преводила су и штампала у великим тиражима популарне верске приручнике и уџбенике верске поуке, који су издавани у Сарајеву. Када су верске публикације почели да издају приватници и нека друштвена предузећа Врховни сабор покушао је да уведе ред у ту област. Руководство ИЗ тешко се помирило с чињеницом да је познато дело Неркеза Смаилагића “Лексикон ислама” издало друштвено предузеће и добило признање за издавачки подухват године. Донета је одлука да се верске публикације могу штампати само после одобрења ВИС-а, али тај договор није поштован.

Примат у издавачкој делатности постепено преузимају републичке организације ИЗ. Старешинство за БиХ, Хрватску и Словенију основало је издавачку установу “Ел-Калем”, оформило компјутерско одељење за припрему и запослило професионалне техничке и друге уреднике. Модерна технологија омогућила је штампање знатно јефтинијих књига, приступачних платежним могућностима просечног верника. Напушта се концепт објављивања чисто верских књига и почиње остваривање амбициозних планова о издавању дела из граничних подручја теологије, историје, културе и хуманистичких наука. Захваљујући теолозима школованим у Сарајеву и на факултетима у исламским земљама, старешинства у Србији и Македонији, потпуно самостално и без неопходне контроле врховних органа, издавала су различите књиге и публикације на албанском и у мањем обиму на турском језику.

Отварање и постепена афирмација Исламског теолошког факултета у Сарајеву, значајно су допринели унапређењу издавачке делатности. Покренута је посебна “Библиотека Исламског теолошког факултета” ради објављивања магистарских и докторских дисертација, као и других научних радова професора и сарадника тог факултета. Планирани задатак остварен је, тако да су крајем осамдесетих година публиковане све одбрањене тезе. Исламски теолошки факултет издао је и три “Зборника”, у којима су професори објављивали стручне радове и тако стицали афирмацију у исламској јавности. Оригинално издавачку делатност имала је и Гази Хусревбегова библиотека. Од 1963. године изашло је више томова каталога арапских, турских и персијских рукописа. Посебан годишњак “Анали Гази Хусревбегове библиотеке” покренут је 1972. године. Главни садржај чинили су текстови из оријенталистике, исламологије и културне историје муслимана

⁶ Гласник ВИС-а, 1978/6, страна 520.

у нашим крајевима. Каталог и Анали омогућавали су ИЗ и њеним културним установама да путем размене долазе до најзначајнијих часописа из исламских и других држава.

Период пред крај претходне Југославије карактеристичан је по настојањима да се око ИЗ и њене издавачке делатности окупе интелектуалци из редова Муслимана, професори универзитета, опозиционари и дисиденти. Тежиште се ставља на објављивање мултидисциплинарних дела, с циљем да се афирмишу исламске вредности и објасни допринос ислама као религије светској цивилизацији. Почела је и употреба модерних аудио и визуелних средстава ради благовременог и правилног обавештавања верника. План о сопственој телевизији није реализован, али су искоришћене нове законске могућности и 4. новембра 1991. године основана Муслиманска информативна агенција. Одлуку о оснивању донео је Ријасет ИЗ у СФРЈ планирајући да на тај начин континуирано обавештава јавност о животу и раду муслимана у Југославији. Због нерешеног проблема финансирања тако скупог и сложеног пројекта, штампан је петнаестодневни билтен на енглеском језику у коме су објављивани текстови за које је процењено да постоји интерес светског јавног мњења.⁷

Преводи значења Курана

Прве примерке исламске свете књиге на просторе Југославије донео је турски освајач. Били су то калиграфски украшени примерци на турском и арапском језику преписивани у великом броју места тадашње простране царевине. Примерци Курана заузимали су почасно место у ретким библиотекама при познатим медресама и кућама богатих људи или појединаца који су имали прилику да стекну више или високо теолошко образовање у Истанбулу или неком другом граду. Учвршћивањем турске власти, успостављањем државне администрације и постепеним укоренивањем исламско-оријенталне културе, створени су услови да се света књига почне преписивати и у појединим местима Босне и Херцеговине. Сарајево, Травник, Горажде и нека друга места, постају центри преписивања, а обogaћени великопоседници и занатлије мецене тог високо цењеног и од улеме подстицаног посла. Богато украшени и уметнички вредни примерци свете књиге преписани и укоричени у Босни и Херцеговини, чувају се данас као велике драгоцености у библиотекама широм света. Сви ти преписи били су на оријенталним језицима, тако да нису били доступни широким народним масама, већ само школованим људима и представницима вишег исламског свештенства.

⁷ Прва муслиманска информативна агенција, Гласник ВИС-а, 1991/6, страна 805.

После успостављања аустроугарске власти у Босни и Херцеговини исламско свештенство противило се свим реформама, а посебно сваком покушају да се арапски изворник Курана преведе на језик приступачан већини верника. Такав однос довео је југословенске муслимане у позицију да преведе Курана добију после већине европских народа, који су припадали хришћанској цивилизацији. Први превод значења Курана појавио се у Београду 1895. године и његов аутор био је М. Љубибратић.⁸ Успостављањем и учвршћивањем организације Исламске верске заједнице у Краљевини Југославији, створени су услови да се појача рад на превођењу најзначајније муслиманске књиге. Пред почетак Другог светског рата појавила су се два превода значења Курана. Током 1937. године штампан је превод А. Р. Кадрибега у Мостару, а исте године објављен је и знаменити превод с коментаром, познатог исламисте и ранијег реис ул улеме Џемалудина Чаушевића и хафиза М. Панце.⁹

Током Другог светског рата уништен је највећи део тиража превода Курана од Чаушевића и Панце. Преостали примерци налазили су се у појединим књижарама или магацинима централних установа Исламске верске заједнице у Сарајеву. После одлуке надлежних државних органа да дозволе продају раније штампаних верских књига, сви примерци Курана релативно брзо су распродати, без обзира на чињеницу што су били штампани "коријенским правописом", који је био у супротности с новим језичким правилима. Пред врховне органе Исламске верске заједнице на драматичан начин поставило се питање штампања књиге без које је било немогуће организовати верски живот. Издавање комплетног Курана био је нерешив проблем због недостатка теолошки верификованог превода и немогућности набавке веће количине квалитетног папира. Сви ти разлози, као и процена руководства ИВЗ да тадашња идеолошка и партијска држава не би подржала штампање најзначајније верске књиге, условили су да се прихвати и у пракси покуша реализовати средње решење.

После припрема, које су трајале више година, Врховно исламско старешинство донело је 1966. године Одлуку бр. 681/66 да се отпочне издавање превода значења Курана с коментаром. Оцењено је да превод Чаушевић-Панца не одговара савременој интерпретацији ислама и да су многа важна теолошка питања и принципи остали незапажени и недовољно наглашени. Куран ће се

⁸ А. Смајловић, *Пријевод значења Курана*, Препород, исламске информативне новине, издавач, Старешинство Исламске заједнице БиХ, Хрватске и Словеније, Сарајево, број 5, 1. 3. 1984. године, страна 6; Ј. Рамић, *Потешкоће и сложеност превођења Курана*, Препород, број 14/501, 15. 7. 1991. године, страна 14.

⁹ Предговор издавача, *Куран Часни*, Стварност, Загреб, 1974. Неркез Смаилагић у књизи *Увод у ислам* (издање аутора, Загреб, 1974. године) наводи да се у периоду од 15 година тј. од 1926. до 1945. године појавило пет потпуних превода Курана. Видети, Предговор, страна 2.

постепено преводити и издавати у 30 делова-цусова, а коментаре ће писати најпознатији исламски теолози. Планирано је да се сваке године издају 3-4 цуса, а прва свеска требало је да буде штампана до половине маја 1966. године. Продаја и растурање вршиће се преко одбора ИВЗ, тако да нису предвиђене директне појединачне наруџбине. Приход од продатих примерака био је намењен за надоградњу Гази Хусревбегове медресе у Сарајеву. Извршни одбор Удружења илмије у НР БиХ, писмом бр. 130/66, обавестио је подручне јединице о тој великој и важној акцији и препоручио чланству да се ангажује и помогне да превод Курана добије свака исламска кућа.¹⁰

Време је показало да је одлука ВИС-а да Куран издаје у деловима, с неизвесним роком завршетка, била погрешна. Полазећи од заинтересованости исламских верника за комплетном књигом и процењујући да ће тај пројекат донети значајна финансијска средства, Издавачка кућа "Стварност" из Загреба штампала је 1969. године "Куран Часни" у преводу Чаушевић-Панџа. Издање је било луксузно и садржало је превод, коментаре и факсимил сваке арапске странице текста. Оријенталиста проф. Омер Машић и књижевник проф. Алија Наметак, полазећи од најновијих научних тумачења Курана, извршили су редактуру текста. Интерес читалаца, добри финансијски ефекти, као и споро и неадекватно реаговање ВИС-а, омогућили су издавачу, да и поред бројних критика превода и начина на који је издат "Куран Часни", касније штампа више издања.

Штампање тог превода довело је Врховно исламско старешинство у веома непријатну ситуацију. Оправдано су реаговали верници и поједине исламске институције и тражили одговор због чега је друштвено предузеће издало исламску свету књигу и на њој зарадило велику суму новца. Уследила су оправдања и реакције, али оне нису могле да убеди незадовољне вернике и имаме да није учињен пропуст и нанета штета виталним интересима верске заједнице. Прво је проф. Бесим Коркут у "Гласнику ВИС-а" оштро критиковао превод и навео бројне грешке, које суштински мењају смисао појединих изворних куранских одредаба. После тога, Хусеин Ћозо објавио је у истом часопису опширан текст у коме је изнео генезу целог случаја, с јасном намером да оправда врховне органе ИВЗ и њихову неодлучност и недостатак храбрости да самостално издају свету књигу муслимана.¹¹

¹⁰ *Гласник ВИС-а*, 1966/5-6, страна 276-277. Напомињемо да смо у Извештају Вакуфског саборског одбора у Сарајеву за 1953. годину (*Гласник ВИС-а*, 1953/5-7, страна 183) нашли податак да је Вакуфска дирекција у Сарајеву почетком 1953. године штампала 5.000 примерака Курана и да је за штампање утрошено 1,7 милиона динара. Податке о чијем преводу је реч нисмо нашли, што упућује на закључак да тадашњи државни органи нису са симпатијама гледали на тај подухват ИВЗ.

¹¹ Наведено је да превод не одговара савременом тумачењу Курана и одато признање Чаушевићу за све што је учинио у борби против конзервативизма и за културно-просветни препород муслимана. Његов превод је 1937. године био добар и испунио је своју функцију, али ново време и развој исламске мисли захтевају да се том подухвату приступи темељније, уз поштовање основног принципа да се до текста дође коришћењем арапског изворника. Оштра критика упућена је

Резимирајући овај случај, сматрамо да су се његови узроци налазили у тадашњим политичким приликама у Босни и Херцеговини. Руководство централне републике доследно је спроводило партијску политику о равноправности свих народа и народности и није дозвољавало верским заједницама да се понашају изван утврђених правила игре. Због тога је била разумљива одлука ВИС-а да почне издавање Курана у деловима, као пројекат с неизвесним роком завршетка. Издавачко предузеће “Стварност” из Загреба искористило је почетке тржишног пословања, које је наговестила привредна реформа и политичку ситуацију пред маспокрет, као и могућност да се не упушта у теолошке расправе о квалитету превода Курана и реализовало пројекат, који је донео значајну добит.¹²

Појава другог издања “Курана Часног” утицала је на Врховно исламско старешинство да убрза припреме за штампање превода професора Бесима Коркута. Када је превод био завршен, прикупљене су понуде од најпознатијих графичких предузећа из целе земље, али је аутор превода Б. Коркут инсистирао да се посао уступи колективу који је понудио највишу цену. Врховно исламско старешинство одлучило је, на захтев аутора, да раскине уговор и повуче се из целог пројекта.¹³ После два издања, Старешинство ИЗ за БиХ прихватило је да буде званични издавач превода проф. Бесима Коркута.¹⁴ Предговор првом и каснијим издањима написао је др Ахмед Смајловић, што је значајно допринело да тај превод буде прихваћен као званични у богослужбеној употреби од верских службеника, медреса и Исламског теолошког факултета.¹⁵ После теолошке верификације, коју је

и наследницима ауторских права, који су својом одлуком, и поред више понуда, из целог посла искључили Врховно исламско старешинство и дозволили да О. Машић и А. Наметак произвољно, и по свом нахођењу, врше редакцију текста и уносе нове нејасноће у оригинал. Завршавајући осврт на цео случај, Х. Ћозо је обавестио вернике ИВЗ да је у припреми издање комплетног Курана у преводу Бесима Коркута. Биће то превод, који ће моћи да задовољи и најоштрије критичаре, а и теологе, јер ће иза њега стајати Врховно исламско старешинство као највиши орган ИВЗ, Х. Ћозо, *Куран Часни*, Гласник ВИС-а, 1970/1-2, страна 3-7.

¹² Издавање *Курана Часног* нанело је велику штету Врховном исламском старешинству и у материјалном погледу. У редовном годишњем извештају за 1970. годину, који је тај највиши извршни орган доставио Врховном сабору, наведено је да у магацинима стоји непродато 87.000 примерака прва три џуза Курана и да су сви покушаји да се преко одбора и на друге начине побољша продаја, завршени неуспешно. Заробљена су огромна материјална средства, која су требала да служе као основа за издавање нових џузова и других књига за потребе исламских верника, *Извештај о раду Врховног исламског старјешинства Исламске вјерске заједнице у СФРЈ у времену од 12. 11. 1968. до 5. 11. 1969. године у Приштини*, дана 5. 11. 1969. године, Гласник ВИС-а, 1970/1-2, страна 89.

¹³ Аутор је превод уступио Оријенталном институту у Сарајеву, тако да се прво издање појавило 1977. године. Исти превод касније је штампало и ИП “Отокар Кершовани” из Ријеке.

¹⁴ Мрахоровић, *Куран с пријеводом*, Препород, број 21, 1. 11. 1984. године, страна 13.

¹⁵ Напомињемо да општа прихваћеност превода Б. Коркута није спречила исламске теологе да оштро критикују текст као целину и поједина решења. Ради илустрације наводимо текст К. Хаџића, *Запажања о Коркутову пријеводу Курана*, Препород, број 4, 15. 2. 1983. године, страна 18.

потврдило више стручњака, превод Б. Коркута прихватила је као званичан и Светска исламска лига-Рабита.¹⁶

Велике тешкоће пратиле су и превод значења Курана на албански језик. Према подацима изнетим у исламској периодици, први парцијални превод Курана на тај језик појавио се у Румунији 1922. године. Између два светска рата, поједини листови у Албанији објављивали су преводе и коментаре неких делова свете исламске књиге.¹⁷ Ради успешније обраде градива из стручних предмета, професори Алаудин медресе у Приштини били су принуђени да у појединим уџбеницима преведу на албански језик и дају коментаре најважнијих делова Курана. Финансијски и организационо ојачала Исламска заједница у Републици Србији (Косову и Метохији) створила је услове да се приступи првом преводу комплетног Курана с арапског изворника на албански језик. Удружење илмије за Републику Србију формирало је комисију за превод на чијем челу је као редактор био оријенталиста професор Фети Мехдију. Уместо да организује штампање, главни редактор присвојио је превод и као свој понудио Старешинству ИЗ за Републику Србију, које је почетком јула 1985. године штампало 10.000 примерака, на албанском језику без арапског текста. Тадашњи председник Удружења илмије београдски муфтија Хамдија Јусуфспахић обавио је више разговора с редактором превода и председником Старешинства тражећи да се надокнаде трошкови које је сталешко удружење имало током организовања превода, али су они остали при својим ставовима и одбили сваки компромис.¹⁸ Прву стручну анализу тог превода дао је тадашњи председник Старешинства ИЗ за СР Црну Гору Идриз Демировић. Оцењено је да превод представља велики подухват за Исламску заједницу у СФРЈ и муслимане албанског језичког подручја и прворазредни догађај за историју албанске културе у целини. Препоручио је да следеће издање обавезно укључи и арапски изворник, јер је то неопходно школованим теолозима из редова албанске народности.¹⁹

¹⁶ Према подацима изнетим у предговору Курана штампаног у Паризу под покровитељством Министарства за хаџ и вакуф Саудијске Арабије, а по налогу краља Фахда Абдул Азиза 1412. године по Хиџри, превод проф. Б. Коркута прихваћен је од Рабите после прегледа стручне Комисије Мешихата ИЗ БиХ, коју су сачињавали проф. др Јусуф Рамић, декан ИТФ-а у Сарајеву, проф. Мухарем Омердић, вјерско-просветни референт при Ријасету и проф. Мухамед Мрахоровић, директор издавачке куће "Ел Калем". Завршну коректуру обавио је хафиз Јусуф Барчић, студент ИТФ-а у Медини. Одлуком Министарства вера Републике Србије и надлежних органа СР Југославије омогућен је увоз 10.000 примерака неведеног превода за потребе исламских верника у СР Југославији.

¹⁷ *Куран код Албанаца*, Гласник ВИС-а, 1984/1, страна 29-33.

¹⁸ Видети Белешку о разговору између Драгана Драгојловића, председника Комисије ИВ-а Скупштине СР Србије за односе са верским заједницама и београдског муфтије Хамдије Јусуфспахића 10. фебруара 1988. године. Оригинал се чува у Архиву Министарства вера.

¹⁹ И. Демировић, *Догађај албанске културе*, Гласник ВИС-а, 1985/5, страна 471-475.

Велика зарада, коју је донело прво издање Курана на албанском језику, довела је до новог неспоразума између издавача Старешинства Исламске заједнице и преводиоца. Уместо другог издања, које је требало да садржи и арапски оригинал, појавио се нови превод дугогодишњег професора и директора Алаудин медресе у Приштини Шерифа Ахметија. Тај превод садржао је и мање коментаре појединих делова Курана. Такву одлуку оштро је критиковало Врховно исламско старешинство отворено указујући да је други превод преурањен, јер ни први није прошао уобичајену научну и другу верификацију. Штампане два превода од истог издавача у кратком року, свакако ће довести до забуне међу верницима, јер неће знати које издање да користе.²⁰

Сасвим је извесно да је постојала потреба да се штампа превод значења Курана на албански језик. Врховни сабор је на више заседања подстицао тај подухват, због процене да ће превод омогућити развијање исламске свести код албанске популације. Исти став имале су и неке међународне исламске организације, које се нису мириле с чињеницом да друга по величини исламска скупина у Европи нема превод Курана на свом језику. Добра продаја превода Курана на Косову и Метохији и Македонији и жеља да се дође до новца који је међународни исламски фактор највероватније одобрио за штампање превода Курана на албански језик, подстакла је приватне интересе, тако да је дошло до спорења и издавања два различита превода у веома кратком року. Поред ове оцене, треба истаћи да је тадашњи председник Старешинства ИЗ за Републику Србију, настале проблеме објашњавао способношћу Исламске заједнице и квалитетом њених кадрова, који могу да решавају и најтежа теолошка питања у која свакако спада и превођење значења Курана.

Света исламска књига у периоду који обрађује овај рад, није превођена на македонски и словеначки језик, као ни на језике бројних народности, које су живеле у тадашњој Југославији.²¹ Такви преводи нису били потребни, јер је већина исламских верника говорила српскохрватским и албанским језиком. Исламски верници словенског порекла, којима је матерњи језик био македонски, нису имали снаге ни утицаја да покрену то питање пред органима ИЗ у тој Републици у којој су доминирали Албанци, али су без већих проблема могли да користе превод Б. Коркута.

²⁰ Извјештај о раду Врховног исламског старешинства у периоду мај 1986 - мај 1987. године, Гласник ВИС-а, 1987/3, страна 419.

²¹ При крају периода, који је предмет овог рада, "Препород" је објавио интервју с проф. Трифуном Димићем из Новог Сада, који је наводно превео Куран на ромски језик, Препород, број 19/506, 1. 10. 1991. године, страна 16.

Верска штампа

Прихватање штампаног слога половином XIX века, може се сматрати као почетак развоја исламске штампе на просторима Југославије. Први листови били су на арапском и турском језику, да би крајем XIX и почетком XX века отпочео сложени процес трансмисије арапског у ћирилично и латинично писмо. Прелазни период карактеристичан је по употреби арабице-арапског писма прилагођеног локалним језичким могућностима словенског муслиманског живља. Период пред Први светски рат обележава издавање више дневних, недељних и месечних листова, часописа и календара, чији је главни задатак био просвећивање муслиманских маса. Отварањем прве муслиманске деоничарске штампарије 1905. године, муслиманске читаонице 1907. године и муслиманске накладне књижаре 1911. године завршен је процес преласка на ћирилично и латинично писмо и створене претпоставке да се новоформирана буржоазија укључи и допринесе муслиманском културном преображају. Због повезаности ислама с друштвом и политиком, тешко је у то време било разликовати верске од осталих листова и часописа, будући да је главни задатак свих публикација био да се културни преображај изведе на исламским вредностима. Као чисто верски листови могу се истаћи "Муаллим" – лист за поуку и сталешке интересе муалима и имама у БиХ (1910-1913), "Мисбах" – лист за народно просвећивање и за сталешке интересе муслиманског свештенства, орган Удружења босанско-херцеговачке илмије и "Јени Мисбах" – лист за просвећивање муслимана, наследник "Мисбаха".

Сличне тенденције настављене су и у периоду између два светска рата. Повећан је број листова и часописа, чији су власници и издавачи поједини угледни муслимани или муслиманска културна друштва и удружења. Листови и часописи главну пажњу посвећују свим проблемима који су пратили политичко организовање муслимана, што не значи да су занемарени глобални циљеви културно-просветне афирмације тог дела становништва Краљевине. Политички плурализам, развијен до суспензије Устава и Парламента 1929. године, омогућио је оснивање више муслиманских политичких организација, које су, по правилу, издавале своја посебна гласила. Када су у питању верски часописи можемо истаћи следеће: "Исламски глас" – независни културно-просветни и информативни лист, орган Организације илмије и других верских службеника Краљевине Југославије, "Ел-Хидаја" – орган Удружења илмије и "Прави пут" – идејни, верски, научни и друштвени лист Удружења имама матичара. Различити листови и часописи штампани су у Скопљу, од којих су неки излазили и на турском језику.²²

²² В. Поповић, *Ислам на Балкану*, глава 6, Југославија, преведено за потребе Радио телевизије Србије, Београд, 1985.

Административним уједињењем Исламске верске заједнице у Краљевини Југославији, које је спроведено доношењем Закона и усвајањем Устава 1930. године, створене су претпоставке да ИВЗ отпочне с издавањем свог гласила. Издавање часописа утврђено је и у члану 111. Устава ИВЗ у коме се јасно наводи да је "Врховно исламско старешинство обавезно да издаје свој гласник у коме ће вршити званична објављивања Исламске верске заједнице". Уставна обавеза извршена је тек јануара 1933. године, када се први пут појавио "Гласник ВИС-а". Поводом првог броја, тадашњи реис ул улема И. Маглајлић, истакао је да нови лист има задатак да омогући међусобно упознавање муслимана Југославије, јер без зближавања нема љубави. Остварење тог циља лакше ће се реализовати уколико часопис успе да обезбеди сараднике и читаоце у свим исламским срединама Краљевине. Редакција је са своје стране указала да у часопису неће бити места за личне и сталешке полемике и питања која подстичу раздор, заваду, мржњу и страначку политику. Уређивачка концепција, графички дизајн и главни сарадници нису се мењали у првих седам година излажења.²³

Организациона консолидација Исламске верске заједнице и помоћ Савезне владе у новинском папиру, омогућили су да се 1950. године обнови издавање "Гласника ВИС-а". Врховно исламско старешинство усвојило је "Правилник о издавању и уређивању Гласника ВИС-а", који је предвидео да излази шест бројева годишње у тиражу од 2.000 примерака. Правилник је прописао да часопис доноси чланке из исламске теологије, етике, историје, шеријатског права и науке о вакуфима, као и да објављује све службене материјале највиших органа ИВЗ. Предвиђено је да се пише о проблемима културно-просветног и економског живота припадника ИВЗ, укључујући и чланке који доприносе братству и јединству, као највећим тековинама ослободилачке борбе. Ради проширења круга сарадника у Скопљу и Приштини формиран су посебни одбори да шире часопис и подстичу припаднике улеме и вернике на писање о најзначајнијим питањима са свог подручја.²⁴

Протеком времена, "Гласник ВИС-а" стицао је све веће уважавање и тако постао најзначајније гласило Исламске верске заједнице у Југославији. Тираж је постепено растао, а преко размене и претплате, часопис је упућиван у поједине исламске и друге државе. Сарадњу с часописом прихватили су и исламски интелектуалци, што је текстовима давало неопходну научну и стручну димензију. Због слабог интереса за сарадњу аутора изван тадашње Босне и Херцеговине, организована је 11. јуна 1954. године конференција на којој је разматрана

²³ Педесет година Гласника Врховног исламског старешинства, Исламска мисао, месечна ревија, издавач, Старешинство Исламске заједнице БиХ, Хрватске и Словеније, Сарајево, 1983/50, страна 1.

²⁴ Покретање Гласника Врховног исламског старешинства, Гласник ВИС-а, 1950/4-7, страна 156.

дотадашња уређивачка концепција и усвојени закључци о будућем раду. Врховно исламско старешинство размотрило је те закључке и донело одлуку да се промени главни уредник и обавезу сви одбори и службеници ИВЗ да изврше претплату. Планови да се поједини чланци штампају на албанском и турском нису реализовани због недостатка ауторских текстова на тим језицима. Уместо тога, отпочело је штампање посебних сепарата на арапском језику у којима су објављивани резимеи и најзначајнији чланци о исламу у Југославији. Часопис је први пут изложен 1957. године на Београдском сајму књига, а априла 1959. године уз 42 друге публикације у издању ИВЗ, на познатој изложби исламске књиге "Ибадер Рахман" у Бејруту.

Велики јубилеј, 30-годишњица излажења "Гласника ВИС-а", дочекана је 1969. године с тиражом од преко 16.000 примерака.²⁵ Анализа сачињена и објављена поводом јубилеја, посебно је указала на 838 значајних текстова, које је написало 320 аутора. Наглашено је да "Гласник ВИС-а" успешно обавља мисију и даје допринос политици братства и јединства. Савладани су велики материјални и кадровски проблеми, а часопис је значајно утицао на муслимане Југославије да прихвате одговорност за своју улогу предстраже ислама и чувара тековина исламске културе на југословенским просторима.²⁶ Велики јубилеј био је повод да редакција уложи напор и у бројевима 1969/9-10, 1970/3-4 и 1970/7-8 публикује Библиографију објављених радова.

Период до обележавања 50-годишњице излажења часописа 1983. године протекао је у настојањима да се заустави пад тиража и да се руководство ИЗ, заједно с редакцијом, определи за нову модерну концепцију, која ће на савремени начин, прилагођен потребама верника и исламских установа, пратити сва питања од важности за живот и рад верске заједнице. Незадовољство часописом у целини, а посебно квалитетом објављених текстова, било је повод да се 1976. године прво смени одговорни уредник, а затим 29. априла исте године организује састанак на коме је детаљно размотрена уређивачка политика. Оцењено је да часопис није садржајно дефинисан и да не постоји програмска концепција, већ се у њему често објављују радови, који функционално не одговарају улози, коју је ИЗ наменила свом најважнијем гласилу.²⁷ Велики јубилеј 50-годишњица излажења обележена је издавањем двоброја с више прилога, укључујући и уводне текстове реис ул улема поводом покретања и обнављања часописа и

²⁵ Истовремено у "Статистичком прегледу најважнијих података по старјешинствима ИВЗ са даном 31. 10. 1969. године" у рубрици "Штампа-вјерска, продато" наведен је тираж од 27.998 примерака, Гласник ВИС-а, 1970/4-7, страна 156.

²⁶ О тридесетој годишњици излажења Гласника Исламске вјерске заједнице, Гласник ВИС-а, 1969/1-2, страна 1-3.

²⁷ Педесет година Гласника Врховног исламског старјешинства, Исламска мисао, 1983/50, страна 3-5.

списак главних уредника до 1983. године.²⁸ Значајна годишњица била је повод да се изда посебна књига у којој је објављена комплетна библиографија до тада објављених чланака и других радова.

После обележавања јубилеја долази до постепеног пада тиража, тако да је Врховно исламско старешинство било принуђено да сваке године издваја значајна финансијска средства за даље издавање часописа. Непосредно пред распад социјалистичке Југославије, промењена је редакција, именован нови уредник и као професионалац запослен секретар редакције. Тешко је без озбиљне анализе дати тачан одговор због чега је постепено дошло до пада тиража и утицаја "Гласника ВИС-а", али се поуздано може истаћи да је томе допринела афирмација других листова, које су издавала поједина старешинства, а чија је главна карактеристика била кратка и јасна информација прилагођена потребама и интелектуалним могућностима већине верника. Својом аналитичношћу, озбиљношћу и статусом званичног гласила, "Гласник ВИС-а" годинама је био најзначајнији и најутицајнији часопис Исламске заједнице, али је развој верског живота дао приоритет исламским листовима, који су боље проценили жеље и интересе просечних верника.

Полазећи од укупног утицаја, а посебно на обликовање свести исламских верника и општепризнате популарности, може се констатовати да је петнаестодневни лист "Препород" био друго по важности гласило, који су издавали различити органи Исламске заједнице. Одлуку о покретању листа донела је Шеста скупштина Удружења илмије у БиХ 8. јула 1964. године. Извршни одбор Удружења илмије, као издавач, штампао је први број листа септембра 1970. године. Недостатак искуства и мали број лица способних да уређују модеран лист, лимитирали су првих година опште домете и амбиције листа. Постепено оспособљавање редакције и велики број интересантних тема из живота и рада Удружења и Исламске заједнице као целине, допринели су порасту тиража и прерастању од гласила једног сталежа у информативне исламске новине. После десет година излагања и великих персоналних промена које су извршене у Исламској заједници у то време, оцењено је да стари издавач не може да преузме одговорност за уређивање, штампање и дистрибуцију листа с великим тиражом, па је донета одлука да лист од 222. броја преузме Старешинство Исламске заједнице БиХ, Хрватске и Словеније. Промењено је уредништво, а разлози за извршене промене (оштра друштвена критика појединих истакнутих функционера ИЗ) образложени су у увиднику неких бројева. Према новој концепцији лист мора имати више слуха за потребе

²⁸ А. Хукић, *У поводу 50 година Гласника, Гласник ВИС-а, 1983/1-2*, страна 1-8. У истом броју наведени су и уредници часописа до 1983. године: Дервиш Коркут, Фехим Спахо, Хамид Кукић (два пута), Сулејман Кемура, Ешреф Берберовић (два пута), Хазим Мухамед Тулић и Абдурахман Хукић.

и проблеме ислама, а као посебан задатак наглашено је информисање верника о свим активностима заједнице којој припадају. Мора се доследно примењивати концепт кратких и садржајних чланака, који ће бити ослобођени робовању прошлости и окренути будућности. Ради успешног остваривања нове уређивачке политике, сви запослени упућени су у Југословенски институт за новинарство у Београд с циљем да се оспособе и стекну неопходна знања потребна за уређивање и штампање модерног листа с великим тиражом.²⁹

Превладана је криза и консолидован тираж, који је достигао 30.000 примерака. Тиме је "Препород" постао најтиражнији и најпродаванији лист Исламске заједнице у социјалистичкој Југославији.³⁰ Лист су читали просечни, а то значи мање образовани и необавештени верници, који су због тога престали да купују неке популарне друштвене новине. Утичући на ставове и обликујући свест верника, значајно је допринео и омогућио добре услове за рад политичких партија с исламским предзнаком после успостављања вишестраначког система у Југославији. Највећа слабост "Препорода" била је немогућност да због језика на коме је штампан, буде више читан међу албанском популацијом.³¹

Значајан утицај међу исламским верницима имао је и календар "Таквим", који због континуираног излагања разврставамо у одељак "верска штампа". Први "Таквим" у новој Југославији штампало је 1951. године Удружење илмије за НР БиХ на основу одобрења Врховног исламског старешинства. "Таквим" је редовно штампан свих година и садржао је календарски и верско-поучни део. Тираж је првих година растао веома споро и поред великих напора које је предузимало Удружење илмије као издавач. Чланови Удружења позивани су да предузму мере и обезбеде да свака исламска кућа има календар као неопходан приручник за правилно извршавање обавезних верских дужности и поуздан приручник за упознавање основних принципа вере. Заинтересованост Удружења за пораст тиража је разумљива, јер је приход од продаје "Таквима", поред редовних државних дотација, био главни извор средстава из којих се финансирао програм рада. Захваљујући повећаном стандарду верника и јачању исламске свести, тираж "Таквима" стално је растао и пред крај периода који обрађује овај рад,

²⁹ *Триести број Препорода*, Исламска мисао, 1983/50, страна 6.

³⁰ Током 1990. године на средњим страницама почело је објављивање посебног додатка под називом *Мали препород*. На популаран и дечијем узрасту прилагођен начин објашњавања су различита питања ислама, а своје прилоге могао је да објављује и талентовани исламски подмладак. Ради појашњавања неких тема коришћени су и популарни графички изрази, као што је стрип, ребуси, испињаљке, загонетни цртежи, плетенице итд.

³¹ Пригодним чланцима редакција је увек обележавала значајне јубилеје свог листа: *Триести број Препорода*, број 4/300, 15. 2. 1983. године, страна 1-2; *Уз Препородов јубилеј-400*, број 8/400, 15. 4. 1987. година, насловна страна; *Више текстова поводом 20 година листа*, број 18 и 19, 15. 9. 1990. године и 1. 10. 1990. године, страна 3, 16-19 и страна 1; *500 број Препорода*, број 13/500, 1. 7. 1991. године, страна 1.

достигао 50.000 примерака. Неопходност поседовања календара због штампаног времена за обављање главних верских обреда и популарних текстова о историји ислама, његовој распрострањености у свету, солидарности исламских верника, доприносу те религије светској цивилизацији и култури, као и чланцима о југословенским муслиманима, имали су као резултат велики утицај тог приручника на формирање свести и понашање исламских верника, посебно на селу.

“Гласник ВИС-а”, “Препород” и “Таквим” својим садржајима обухватили су најразличитија питања од интереса за исламске вернике. Нове генерације верских службеника школоване у земљи и иностранству, тражиле су издавање листа у коме би, према својим знањима и способностима, објављивале радове, који нису морали да задовоље строге научне критеријуме. Истовремено, јачало је сазнање о неопходности да се и школованијим и знатижељнијим верницима поједина суштинска питања исламске вере и праксе, представе на озбиљнији начин. Полазећи од тих потреба, Старешинство Исламске заједнице за СР БиХ, Хрватску и Словенију почело је децембра 1978. године да издаје месечник “Исламска мисао”. Поред прилога млађих аутора из тадашње Југославије, часопис је редовно објављивао и значајне преводе из познатих исламских листова. Промене до којих је долазило у руководству издавача доводиле су до честих смена уредника и мењања уређивачке политике. Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година редакција омогућава објављивање чланака о деловању Младих муслимана, оснивању политичких партија на религиозној основи, повратку национализоване имовине верских заједница, односу религије и школе, геноциду над муслиманима током Другог светског рата итд. Општом концепцијом тај часопис био је сувише интелектуалан за просечног верника, али је имао незаобилазну улогу у јачању муслиманског научног и другог подмладка и његовој припреми за ново време.

Први свој лист-билтен ученици Гази Хусревбегове медресе у Сарајеву почели су да издају између два светска рата. Према исламској периодици, први листови били су “Млади полумјесећ”, “Разонода” и “Босанац”. Непосредно после рата изашло је неколико бројева билетена “Шарпел”.³² После дугих припрема, маја 1968. године ученици наведене медресе почели су да издају своје гласило “Земзем”. Излажење је зависило од способности уредника и броја прилога, који су задовољавали минималне стручне услове за објављивање. Касније је устаљено издавање шест бројева годишње, тако да је према једној анализи до половине 1987. године изашло 73 броја на 2.404 странице. Лист је пролазио кроз све фазе карактеристичне за омладинска гласила, али као основна примедба може се

³² К. Хаџић, *Двадесет година Земзема*, Гласник ВИС-а, 1987/6, страна 826-828.

истаћи жеља редакције да објављује текстове непримерене узрасту и потребама главних читалаца.³³ Крајњи домети овог листа нису били велики, али је послужио као радионица у којој се млади исламски подмладак оспособљавао да постепено преузме најзначајнија места у издавачкој делатности и руковођењу Исламском заједницом.

Почетак велике кризе југословенске државе и све сложенија међуконфесионална ситуација у Босни и Херцеговини, допринели су да се осмисли и у пракси реализује идеја о оснивању и издавању заједничког гласила три највеће религије. Будући да нису постојале могућности да такав лист покрену званични органи цркава и верских заједница, реализацију идеје преузела су удружења верских службеника у БиХ. Председништва три удружења (Исламске заједнице, Српске православне и Католичке цркве) одржала су заједничку седницу 22. априла 1987. године и донела одлуку да покрену лист под називом “Заједно” за који је било предвиђено да излази два пута годишње на латиници и ћирилици.³⁴ Лист је излазио релативно уредно и представљао је праву реткост, чак и у светским размерама. Оснивачима се 1988. године придружила и Јеврејска општина Сарајево, чиме су се у оквиру једног скромног листа нашле уједињене три велике светске религије. Крајем 1991. године лист је прерастао у Међународни центар за промоцију међурелигијског дијалога, правде и мира, са седиштем у Сарајеву.³⁵

Удружење илмије за НР Србију почело је 1964. године да издаје “Информативни билтен” на српскохрватском и албанском језику. Основни садржај билтена биле су вести из сталешког живота, активност Главног одбора и пододбора Удружења илмије и правилници и други званични акти Старешинства ИВЗ за Републику Србију. Информативни билтен прерастао је 1971. године у тромесечни часопис “Edukatë islame” – “Исламско васпитање”, који је излазио на албанском језику. Часопис је успео да окупи широк круг сарадника и најчешће је писао о исламском васпитању, шеријатском праву и историји ислама. Захваљујући том часопису млади исламски интелектуалци из редова албанске националне мањине добили су прилику да објављују своје прве публицистичке и научне текстове.

Следећи праксу из БиХ, Удружење илмије за Македонију почело је 1968. године да издаје календар “Таквим” на турском и албанском језику. Календар сличне концепције и садржаја од 1970. године издаје на албанском језику и Удружење илмије за Републику Србију. Удружење ученика Алаудин медресе од 1975. године

³³ А. К, *Процват једног листа*, Гласник ВИС-а, 1978/2, страна 183-186.

³⁴ *Договор о издавању заједничког гласила*, Препород, број 9/401, 1. 5. 1987. године, страна 2.

³⁵ *Видети Одлуку о формирању међународног центра за промоцију међурелигијског дијалога, правде и мира у Сарајеву*, Препород, број 24/511, 15. 12. 1991. године, страна 16.

повремено је издавало ђачки лист "Nur Ul Kuran". Зависно од способности главних сарадника, гласило је објављивало популарне текстове из различитих области верског живота. Старешинство Исламске заједнице за Републику Србију покренуло је 1986. године тромесечни часопис на албанском језику "Dituria islame" – "Исламска наука". Главно обележје тог часописа чинили су чланци и расправе преведени са српскохрватског и арапског језика. Сарадници часописа били су верски службеници школовани у исламским земљама, а пред сам распад социјалистичке Југославије текстове из историје, културологије, социологије, информатике и других научних дисциплина почели су да објављују и албански интелектуалци ангажовани на Приштинском универзитету и другим научним и културним установама. Сличан часопис, с називом "El Hilal" покренуло је 1987. године Старешинство Исламске заједнице за СР Македонију. Часопис је излазио месечно на македонском, албанском и турском језику. Због популарног стила и занимљивих тема прилагођених тамошњим верницима, часопис је веома брзо достигао тираж од 10.000 примерака. Удружење дервишких редова издавало је повремено од 1978. године на албанском и српскохрватском језику билтен под називом "НУ". Исто удружење почело је 1987. године да издаје ново гласило "Дервиш".³⁶ Непосредно пред распад претходне Југославије, Мешихат Исламске заједнице у Црној Гори отпочео је издавање гласила "Elif" на албанском и српскохрватском језику. Крајем 1990. године почела је да излази и ревија "Муалим".³⁷

Закључак

Изнета анализа јасно показује да је укупна издавачка делатност Исламске заједнице, у периоду који се обрађује у раду, постигла изузетно значајне резултате. Скромно и опрезно, уз сталне консултације с различитим државним и идеолошким комисијама и под непосредном контролом јавних тужилаштава, отпочело је штампање основне верске литературе, чије су главне карактеристике биле превазиђени садржаји, лоша графичка опрема и неквалитетан папир. Све фазе либерализма у развоју тадашњег друштва руководство ИЗ добро је користило да се у сфери издаваштва постепено ослобађа контроле. Томе је допринело институционално уобличавање покрета несврстаних, промењена спољнополитичка оријентација земље и добри односи Југославије с већином исламских држава. Кадрови школовани на најбољим исламским универзитетима, по повратку у земљу, промовишу нове стандарде у тој области, које карактерише дубље исламско фундаирање свих обрађиваних тема, ослобађање од

³⁶ А. Исмаил, *Исламска публицистика код Албанаца*, Гласник ВИС-а, 1990/5, страна 39-42.

³⁷ Почетак излажења ова два последња часописа забележио је *Препород* у броју 21, 1. 11. 1990. године, страна 24.

предоминантног утицаја локалне, најчешће конзервативне традиције, настојање да се интердисциплинарно проуче актуелни проблеми деловања исламских заједница у дијаспорним подручјима и модеран маркетиншки приступ у чијем је средишту јасан план да књиге стигну до крајњег корисника – обичног верника. Следећи нову стратегију Исламска заједница у СФРЈ, на крају периода, постаје препознатљива по више квалитетних књига, које су захваљујући признатим ауторима, начину презентовања грађе, актуелношћу и модерним графичким дизајном, постале незамењиво градиво за све заинтересоване да се упознају са савременим достигнућима исламске теологије, ставом исламских научника према различитим актуелним проблемима или историјом те велике религије.

После успешно превладаног отпора званичних државних органа и решавања одређених организационих и стручних проблема, света исламска књига Куран прво је преведена на српскохрватски, а затим и на албански језик. Изласком првог издања, престало је свако мешање државе, будући да је заузет став да исламски верници имају право да поседују сопствени примерак, а Исламска заједница, као њихов репрезент, да организује штампање и дистрибуцију Курана. Захваљујући промењеном односу државе према том питању, Куран се преко 30 година могао куповати и у друштвеним књижарама, чиме је омогућено свим заинтересованим грађанима да се с темељним истинама ислама упознају преко стручно и теолошки верификованог превода, а не различитих интерпретација, које су најчешће производиле контраверзе и доводиле до неспоразума. Преводом Курана на албански језик остварен је поред религијско-културног и стратегијски циљ, јер је друга по величини скупина исламских верника у Европи добила могућност да на матерњем језику упозна основне и обавезујуће принципе вере. Бројна издања и добијене субвенције омогућили су стално снижавање цене, тако да је свака исламска кућа набавила свету књигу, која се, сходно исламским прописима, чувала на посебном месту и употребљавала уз дужно поштовање.

Великим ангажовањем свих структура Исламске заједнице, током трајања социјалистичке Југославије, покренуто је више различитих листова и часописа. Протеком времена редакције и ангажовани новинари стекли су неопходна искуства, тако да је садржај гласила могао да задовољи интерес обичних верника и све амбициознијих исламских интелектуалаца. Захваљујући одговарајућим одлукама и субвенцијама републичких старешинстава и активностима чланова удружења улеме на терену, сви листови и часописи постигли су за тадашње прилике високе тираже. Преданим радом у џемату имамаи су успели да остваре раније постављени циљ највиших органа ИЗ у Југославији да у сваку муслиманску кућу уђе по примерак исламске штампе. Читајући само своју штампу, уређивану од личности под непосредном контролом и утицајем руководећих људи из

старешинства, створени су услови да исламски верници постану таоци једне самозадовољне и ксенофобичне политике, која их је у значајној мери удаљавала од вишенационалног и вишеконфесионалног миљеа у коме су живели.

Резиме

Драган Новаковић

ОДНОС ИСЛАМСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ ПРЕМА ИЗДАВАЧКОЈ ДЕЛАТНОСТИ КАО МОДЕРНОМ НАЧИНУ ИНФОРМИСАЊА ВЕРНИКА

Изнета анализа показује да је издавачка делатност Исламске заједнице постигла изузетно значајне резултате. Скромно и опрезно и уз сталне консултације с различитим државним и идеолошким комисијама, отпочело је штампање основне верске литературе, обележене превазиђеним садржајима и лошом графичком опремом. Користећи све фазе либерализма у развоју тадашњег друштва, руководство ИЗ се у сфери издаваштва постепено ослобађа контроле. Томе је допринело институционално уобличавање покрета несврстаних, промењена спољнополитичка оријентација земље и добри односи Југославије с већином исламских држава. Кадрови школовани на најбољим исламским универзитетима, по повратку у земљу, промовишу нове стандарде у тој области, које карактерише дубље исламско фундаирање свих обрађиваних тема, настојање да се интердисциплинарно проуче актуелни проблеми и модеран маркетиншки приступ у чијем средишту је јасан план да књиге стигну до крајњег корисника – обичног верника. Следећи нову стратегију Исламска заједница у СФРЈ, на крају периода, постаје препознатљива по више квалитетних књига, које су захваљујући признатим ауторима, начину презентовања грађе, актуелношћу и модерним графичким дизајном, постале незамењиво градиво за све заинтересоване да се упознају са савременим достигнућима исламске теологије, ставом исламских научника према различитим актуелним проблемима или историјом те велике религије.

После успешног превладаног отпора званичних државних органа и решавања одређених организационих и стручних проблема, света исламска књига Куран

преведена је на српскохрватски језик. Изласком првог издања, престало је свако мешање државе, будући да је заузет став да исламски верници имају право да поседују сопствени примерак, а Исламска заједница, као њихов репрезент, да организује штампање и дистрибуцију Курана. Преводом Курана на албански језик остварен је поред религијско-културног и стратегијски циљ, јер је друга по величини скупина исламских верника у Европи добила могућност да на матерњем језику упозна основне и обавезујуће принципе вере.

Великим ангажовањем свих структура Исламске заједнице, током трајања социјалистичке Југославије, покренуто је више различитих листова и часописа. Протеком времена редакције и ангажовани новинари стекли су неопходна искуства, а захваљујући одговарајућим одлукама и субвенцијама републичких старешинства и активностима чланова удружења уleme на терену, сви листови и часописи постигли су за тадашње прилике високе тираже. Преданим радом у џемату имами су успели да остваре раније постављени циљ највиших органа ИЗ у Југославији да свака муслиманска кућа има по примерак исламске штампе. Читајући само своју штампу, уређивану од личности под непосредном контролом и утицајем руководећих људи из старешинства, створени су услови да се исламски верници у значајној мери удаље од вишенационалног и вишеконфесионалног миљеа у коме су живели.

Кључне речи: исламска заједница, држава, контрола, издаваштво, публицистика

Abstract

Dragan Novakovic*

RELATIONSHIP OF THE ISLAMIC COMMUNITY IN THE SOCIALIST YUGOSLAVIA TOWARDS THE PUBLISHING ACTIVITY AS A MODERN METHOD OF INFORMATION

The analysis concerned indicates that the publication activity deployed by the Islamic Community has obtained the remarkable results. They had begun rather modestly and cautiously, under permanent consultations with various state and ideological commissions, to print basic religious literature, characterised by the old-fashioned subjects and poor graphic presentation. Making use of all the liberal

* Dr Dragan Novakovic, Senior Scientific Associate, Ministry of Religion, Belgrade.

phases of social development of the period concerned, the management of the Islamic Community kept gradually getting out of the control in the publication field of activity. The institutional shaping up of the Nonaligned Nations Movement had contributed thereto, as well as the changed foreign policy orientation of the country and good relations Yugoslavia had established with the majority of Islamic countries. The personnel educated at the best Islamic Universities, had begun promoting new standards in that field upon their return to the country, characterised by setting deeper Islamic foundations to all the subjects under study, by efforts to study the actual problems in an inter-disciplinary way, as well as by the modern marketing access thereto, all of the same having for a goal the books to reach the end user – the ordinary believers. Following up this new strategy, the Islamic Community within the FRY, becomes marked by the end of this period. by publication of a larger number of the good quality books, which developed, thanks to the renowned authors, the way of presentation of their material, their actuality and modern graphic design, into the irreplaceable material for all the interested to get acquainted with the up-to-date achievements of the Islamic theology and with the attitude of the Islamic scientists concerning various actual problems or the history of this great religion.

After having successfully overcome the opposition from the official state authorities and solved certain organisational and professional problems, the holy Islamic book of Koran, was translated into the Srbo-Croatian language. Upon publication of the first edition thereof, all state interference had ceased, due to the then adopted attitude than the Islamic believers were entitled to their own copy thereof and the Islamic Community, in its capacity of their representative, was entitled to organise both the printing and distribution of the Koran. Translation of the Koran into the Albanian language meant the achievement of a strategic goal in addition to the religious and cultural one, because in such a way the second largest group of the Islamic believers in Europe, had got the possibility to get acquainted with the basic and binding principles of their faith in their mother tongue.

A large number of various newspapers and magazines have been started thanks to the great efforts deployed by all the Islamic Community structures. In time, the editorial offices and journalists they employed, had acquired the necessary experience, and thanks to the decisions and subsidies from the Republican officials and to the activities of the members of the Ulema (Islamic religious institution) at the field, all these newspapers and magazines achieved a high number of copies according to the criteria of that period. By their devoted work within the Djemat (Religious Committee), the immams had succeeded to attain the goals, previously by the supreme bodies within the Islamic Community in Yugoslavia, i.e. that every Muslim house should possess a copy of an Islamic newspaper. By way of making

them reading only this sort of the press, edited by the persons under direct control and influence of the top people from the religious institutions, the conditions had been created to estrange the Islamic believers in a very large measure, from the multi-national and multi-religious environment in which they lived.

Key words: Islamic Community, state, control, publishing, press, the Koran translations.

